

ИЗСЛЕДВАНЕ НА КОМУНИКАТИВНОРЕЧЕВИТЕ УМЕНИЯ НА ЧЕТВЪРТОКЛАСНИЦИТЕ ПРИ СЪЗДАВАНЕ НА СОБСТВЕН ТЕКСТ

Недялка Г. Станчева
ОУ „Христо Смирненски“, гр. Стамболийски

Резюме: В статията се разглежда проблемът за свързаната писмена реч. Равнището на знания и умения на четвъртокласниците да създават писмени ученически текстове, т.е. да съчиняват текстове. Умението им да създават текст, продукт на речетворческа дейност. Учениците съчиняват текст описание, текст повествование и текст разсъждение, което е основополагащо за формирането на умения за създаване на текстове от различен речеви жанр. Посочени са три критерия, които позволяват получените данни да бъдат обективни, а изводите – валидни.

Чрез поставените задачи на учениците – да съчиняват текстове от различен речеви жанр – описание, повествование и разсъждение се създава у тях установка да търсят смисъла на това, което съчиняват като текст. Изграждат се умения да могат осъзнато да работят върху своята реч.. Изгражда се добра мотивация и интерес за създаване на текст от различен речеви жанр – описание, повествование и разсъждение. Развива се мисленето на учениците.

Ключови думи – текст, заглавие, тема, основна мисъл, композиция, абзаци, начини на свързване на изреченията в текста, план на текста, видове текст /повествование, описание, разсъждение/.

EXPLORING COMMUNICATION SKILLS OF FOURTH GRADERS IN CREATING THEIR OWN TEXT

Nedyalka G. Stancheva
Hristo Smirnenski Secondary School, Town of Stamboliyski

Summary: The article adresses the problem of related written speech. The level of knowledge and skills of fourth graders to create written texts, ie. to compose texts. Their ability to create a text, a product of speech activity. Students compose a description text, a narrative text and a reasoning text, which is fundamental for the formation of skills for creating texts of different speech genres. There are three criteria that allow the data obtained to be objective and the conclusions valid.

Through the assignments - to compose texts of different speech genres - description, narration and reasoning, they are set up to look for the meaning of what they compose as a text. Skills are built to be able to consciously work on their speech. Good motivation and interest are built in creating a text of a different speech genre - description, narration and reasoning. Students' thinking develops.

Keywords - text, title, topic, main idea, composition, paragraph, ways of connecting the sentences in the text, plan of the text, types of text / narration, description, reasoning /.

Учениците от началния етап на основната образователна степен срещат изключително големи затруднения при общуване чрез текст. Уменията за съчиняване на текст са с особена значимост за комуникацията. Обучението за развитие на свързаната реч трябва да бъде

насочено в посока, която да повиши неговата ефективност.

Според Р. Танкова уменията да се създава текст съдържат в себе си и умения за граматически правилно оформяне, и уменията за стилистически точен изказ, и умения да се следват правилата за текстосъздаване (Танкова, 1998:5).

Настоящото изследване е провокирано от въпросите: *Кои са комуникативно- речевите умения, осигуряващи ефективно общуване чрез текст? Каква е последователността на методическата работа за овладяването на уменията за съчиняване на текст? Кои видове текст са достъпни за началната училищна възраст? Каква е степенята на трудност при създаване на текст от различен речеви жанр и функционален стил? В каква последователност да се усвояват знанията и уменията, свързани с многообразието от текстове, които са предмет на усвояване в началното училище?*

Отговор на тези въпроси не откриваме нито в Учебната програма по български език и литература, нито в приетите държавни образователни стандарти по български език и литература. Те не са разработени и в методическата литература, в която има спорове относно йерархизацията на уменията за създаване на различните видове текст.

Според Ив. Савова понятието ученически текст включва писмени и устни текстове, създавани от ученици в изпълнение на определена дидактическа задача (Савова, 2002:7). Авторката твърди, че съчиняването най-общо се нарича дейността по създаването на продуктивни текстове. Продуктивните текстове са нови (оригинални) авторски творби с уникално съдържание, композиция и езиков строеж. В общата типология на текстовете те образуват опозиция с репродуктивните словесни произведения, за които е специфично съдържателното възпроизвеждане на друг текст (Георгиева, 2003:7). Според този критерий се диференцират следните видове текст:

Съчинение описание. Описанието е функционално-смыслов тип на речта, чрез който се изгражда представа за пространствени отношения. Чрез него се посочват външни признаци, качествените и количествените измерения на обектите в действителността и техните отношения. Според М. Георгиева описанието е вид текст, който представя признаци на обект, разкрива негови характерни черти.

Ученическите съчинения описания споделят с останалите дескриптивни текстове характерните за типа общи особености. Основно за описанието е, че разкрива действителността в нейните пространствени връзки и отношения. То представя отделните елементи на даден обект, които се намират в естествена пространствена връзка помежду си, разкрива признаци, стоящи в един и същ пространствен обхват, а от друга страна, ситуира и самия обект в пространството, поставя го в обкръжението на други обекти и показва съотношенията между тях.

Описанието показва ярки различия с другите два основни типа ученически съчинения - повествованието и разсъдението. За разлика от повествованието например описанието е несюжетен речев тип. То е свързано с характеристиката времева идентичност - разкрива едновременно съществуване на признаци на даден обект (докато повествованието разкрива времева последователност на действия). От разсъдението описанието се отличава по своето предназначение да представя обекти (включително идеи и убеждения), а не да открива причинно-следствени зависимости между тях, да мотивира и тълкува (Георгиева, 2003:31).

Съчинение повествование. Повествованието е функционално – смыслов тип на речта, който съдържа съобщение за развиващи се действия или за състояние, предавани с различни специфични езикови средства.

Според Георгиева повествованието е вид текст, който проследява развитието на някаква случка. Текстът повествование разкрива някаква „история“, показва как дадена случка (събитие) „се случва“. Спецификата на повествованието в сравнение с други текстове

(описания, разсъждения) е в това, че то представя действия и състояния в тяхната времева последователност. **Съдържанието** на повествованието дава отговор на въпроса „Какво става?“ То представя развиващо се събитие (история) с определен брой участници в него. Може да се касае за отделна случка, за поредица от случки, за период от живота на лице или група лица. Съдържанието на повествователния текст при всички случаи се поражда от проследяването на поредицата от действия, представлящи даденото събитие (събития). **Композицията** на съчинението повествование следва класическата схема увод - изложение - заключение, която в случая се реализира с жанрово определени специфики. (Георгиева, 2003:94) В НУВ по-широко се използва научно учебният повествователен текст. Той е разновидност на научната реч. Има педагогически характер и обучаващи функции. Научният текст има общи черти с научно популярния, тъй като и той поднася на читателя научнопопулярна информация, но по различни учебни дисциплини, не е съобразен с личния избор и интересите, а с учебната програма.

Съчинение разсъждение. Разсъждението е определена структурно – смислова единица на речта и същевременно логическа категория. Като тип на речта то е съставено от съждения, чрез които се прави подход към умозаклучения, а те се съчетават в развита цялостност.

Според М. Георгиева разсъждението е вид текст, в който се привеждат размисли и доказателства във връзка с някакво твърдение. В училищното обучение се реализират две форми на писмено разсъждение - разсъждение, свързано с друг текст, и разсъждение по „свободен“ проблем. **Съдържанието** на разсъждението дава отговор на въпроса „Защо?“ То представя някакъв проблем, който изисква изясняване - обмисляне от различни аспекти, систематизиране на доводи „за“ и „против“ с цел достигане до аргументирано становище. Съдържанието на текста възниква като резултат от самия процес на изграждане на мнение и аргументиране на това мнение. Съчинението разсъждение представлява рационално построена аргументация. **Композицията** на съчинението разсъждение по правило плътно се придържа към тричастната композиционна схема увод - изложение – заключение (Георгиева, 2003:158).

Като се опирам на посочените теоретични постановки в настоящото изследване си поставям следната цел: да се установи равнището на знания и уменията на четвъртокласници да съчиняват текстове от различен речев жанр и функционален стил, да се обоснове и предложи йерархично изградена система от умения за създаване такъв тип текстове. С оглед на оказаните равнища на изследване в диагностичния инструментариум са включени речеве задачи, избрани така, че да дадат възможност за съпоставителен анализ между текстовете от гледна точка на речевия жанр. На учениците се предлагат следните речеве задачи:

- Съчинение на текст описание на тема “Опишете ученическата си раница.”
- Съчинение на текст повествование на тема “Приказка за снежния човек на двора”
- Съчинение на текст разсъждение на тема “Защо децата ходят на училище?”

За отчитане на резултатите от изследователската работа и сравнителния им анализ, използвам следните критерии:

Критерий № 1. Свързаност на текста.

Критерий № 2. Цялостност на текста.

Критерий № 3. Завършеност на текста.

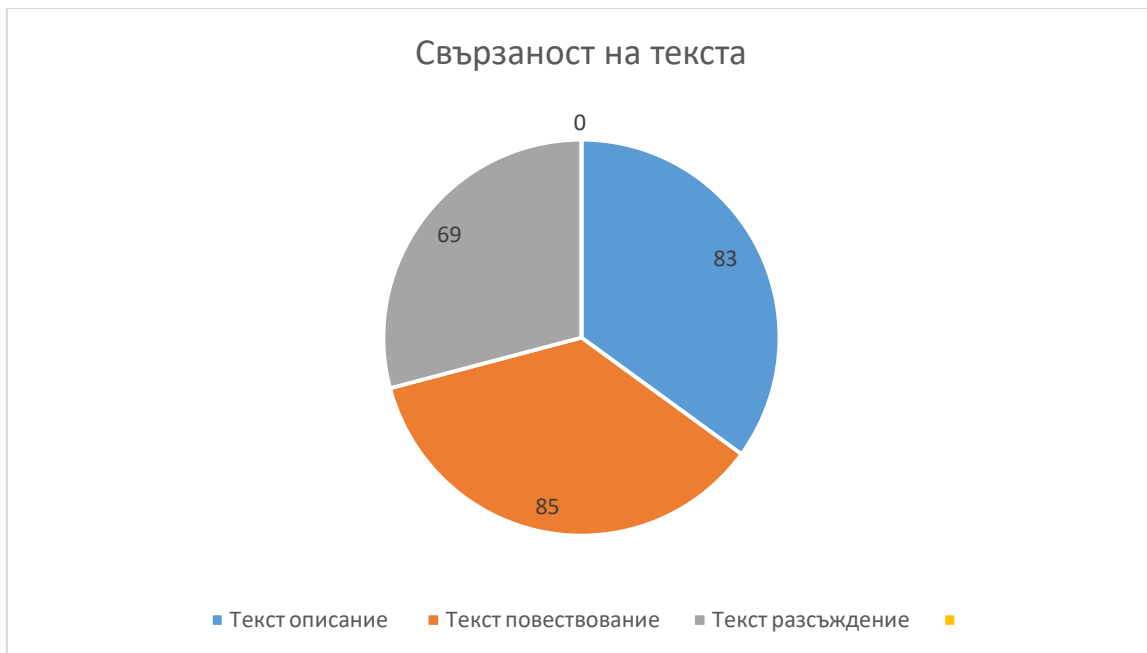
Критерий: „**Свързаност на текста**“ При съчиняване на описателен текст участват 21 ученици. Общият брой от точки на всички ученици е 83.

Повечето от учениците не са допуснали грешки свързани със свързаността на текста. Той се състои от изречения, свързани по смисъл. В процентно съотношение резултатите са следните: 52,35 % имат по 5 точки, 42,90% имат по 3 точки и 4,75% има 1 точка.

При съчиняване на повествователен текст участват 21 ученици. Общият брой от точки на всички ученици е 85. С две точки повече от резултатите при съчиняване на текст описание.

При съчиняване на текст - разсъждение участват 21 ученици. Общият брой от точки на всички ученици е 69. Учениците не са с много добри резултати, поради фактът, че нямат достатъчни аргументи, с които да защитят своята теза при създаването на текст - разсъждение. Като цяло в сравнителен план се установява, че с най-добра **свързаност на текста** се отличава текст повествование, на второ място текст описание и на трето – текст разсъждение.

Следната графика представя резултатите според критерия: **Свързаност на текста**.

По втория критерий: „**Цялостност на текста**,“ резултатите могат да се представят по следния начин: при създаването на текст описание участват 21 ученици. Те пишат описателен текст на тема “Опишете ученическата си раница ”.

Преобладава броят на учениците, които имат най-ниска степен на постижение, т.е. в текстовете си са използвали до 30 думи. Причината за тези резултати е в непълното посочване на признаците, които са характерни за предмета на описание.

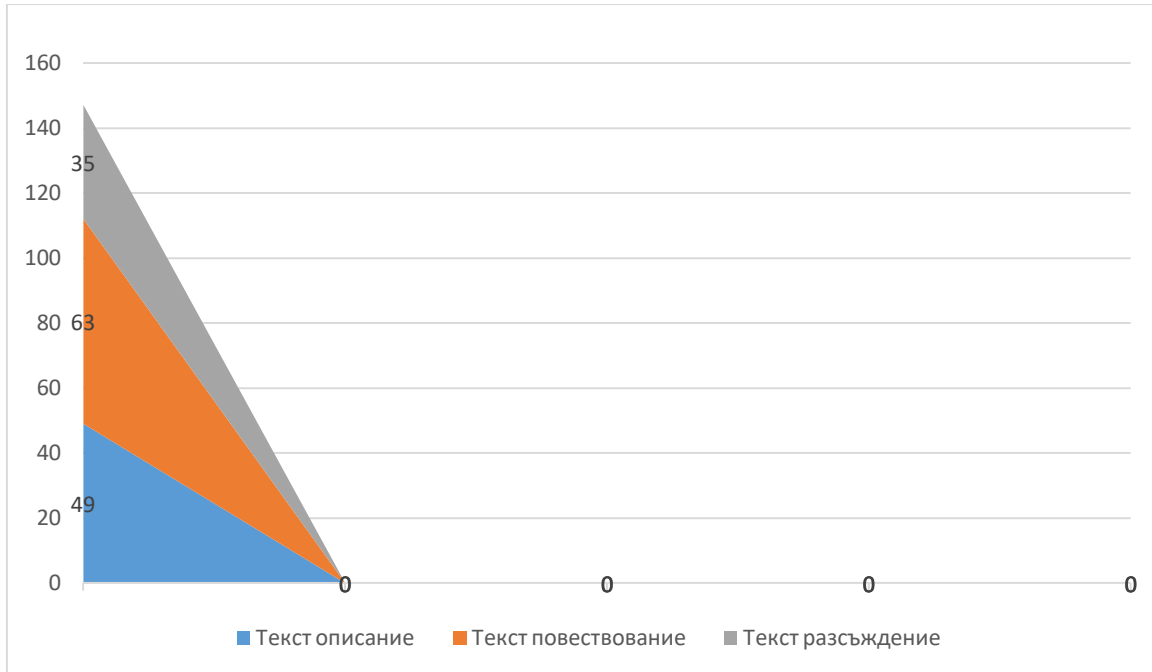
При създаването на текст повествование участват 21 ученици. Те пишат повествователен текст на тема „Приказка за снежния човек на двора“. В сравнение с текст описание, броят на общите точки е с 14 повече. Това показва, че по-добре са изпълнили задачата за създаване на повествователен текст.

При създаването на текст разсъждение участват 21 ученици. Те пишат текст разсъждение на тема „Защо децата ходят на училище?“

Преобладава броят на учениците, които имат най-ниска степен на постижение, т.е. в текстовете не всички изречения са подчинени на основната мисъл. Причината за тези резултати е в недостатъчните аргументи, които използват учениците в защита на своята теза.

На графиката са представени резултатите според критерия: **Цялостност на текста**.

Цялостност на текста

По третия критерий: „**Завършеност на текста**,“ резултатите могат да се представят по следния начин:

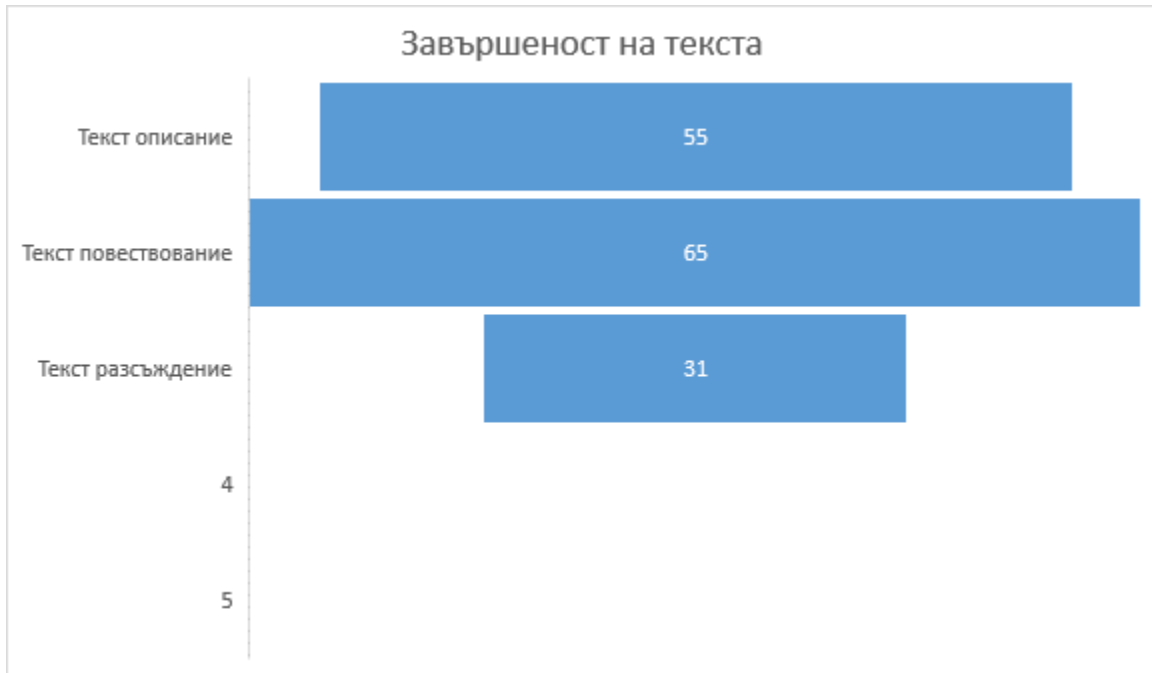
При създаване на текст описание участват 21 ученици. Те пишат на тема “Опишете ученическата си раница”.

При създаване на повествователен текст участват 21 ученици. Те пишат на тема „Приказка за за снежния човек на двора“.

При създаване на текст разсъждение участват 21 ученици. Те пишат на тема „Защо децата ходят на училище“.

След като разгледахме резултатите при отделните текстове може да направим по този критерий следното обобщение: учениците са се справили най-добре при създаването на текст повествование, на второ място е текст описание и на трето текст разсъждения.

На графиката са представени резултатите според критерия: **Завършеност на текста** .

Посочените резултати позволяват да се направят следните основни изводи:

Най-високи са постиженията при създаване на текст повествование, на второ място е текст описание и на трето – текст разсъждение.

От гледна точка на общите резултати обучението за развитие на свързаната реч би могло да се усъвършенства в следните посоки:

За да се усъвършенстват уменията на учениците да съчиняват текст описание, предлагам методическата работа да се насочи към по-детайлно и задълбочено описване на признаците на предмета на описание. Да се отделят съществените признаци от несъществените.

За да се усъвършенстват уменията на учениците да съчиняват текст - повествование, предлагам в методическата работа да се постави акцентът върху свързаността на текста, т.е той да се състои от изречения, свързани по смисъл, върху цялостността на текст, т.е. всички изречения да се отнасят до една и съща тема, да са подчинени на основната мисъл, заглавието на текста да бъде свързано или с темата, или с основната мисъл, върху завършеността на текста, т.е текстът да има увод, изложение и заключение.

За да се усъвършенстват уменията на учениците да съчиняват текст разсъждение, предлагам да се работи върху разкриване на причинно-следствената връзка между явленията. Изразяване на лично мнение и аргументиране на изказаните оценки.

В заключение мога да кажа, че направеното изследване дава основание да се смята, че упражненията за съчинение на текстове – описание, повествование и разсъждение се приемат с готовност от учениците, от началния етап на основната степен на образование и могат да бъдат успешно прилагани в началното училище. По този начин обучението за развитие на свързаната реч ще се осъществява в условията на комуникативно-речевия подход, подготвящ ученика за пълноценно участие във всички форми на комуникация чрез текст.

Приложението на посочените упражнения ще доведе до формиране на добре образовани, логично мислещи и творчески реализиращи се личности.

Литература:

Георгиева, М., (2003) Писмените ученически текстове – втора част - Съчинения, Изд. Кръгзор.

Савова, И., (2002) Писмените ученически текстове – първа част – Репродуктивни текстове, Изд. Кръгзор.

Танкова, Р., (1998). Моделиране на текст, Пловдив: Сема 2001.